

УДК 81-13

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/86-1-35>**Юлія БУГАЄВСЬКА,***orcid.org/0000-0001-9982-8526**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри українознавства**Харківського національного автомобільно-дорожнього університету**(Харків, Україна) bugaevskaylia@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «СТИЛІСТИКА НАУКОВОГО ТЕКСТУ» МАГІСТРАНТАМ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглядаються особливості вивчення теоретичних курсів щодо виконання наукових досліджень магістрантами за обраною тематикою, під час яких вони повинні засвоїти методологію і методику цих досліджень, навчитися відбирати та аналізувати необхідну інформацію, формулювати мету, завдання та гіпотезу, планувати та проводити експеримент, порівнювати його результати з теоретичними обґрунтуваннями проблеми, формулювати висновки досліджень, складати звіти за їх результатами.

Визначається завдання викладачів, що полягає у розгляді питань, пов'язаних із вивченням магістрантами нормативних зразків наукових текстів на усіх рівнях, а також у формуванні навичок й умінь із такого актуального виду професійної мовленнєвої діяльності, як робота з науковою інформацією.

Наголошується на реальному стані готовності магістрантів до активного застосування засобів логічного мислення, що свідчить про специфічність змісту такої роботи і про те, що їхнього досвіду недостатньо для самостійного виконання різних видів наукових робіт, тому важливим є вивчення методів формування умінь здійснювати ці дії поступово, збагачуючи досвід застосування їх на практиці.

Метою статті є вивчення різних точок зору на проблему опанування у ЗВО мовою спеціальності, зокрема засвоєння наукового стилю як функційного різновиду національної літературної мови у межах обраної галузі знань під час фахової діяльності. Навчання вмінню працювати з науковими текстами у рамках комунікативно-орієнтованого підходу пов'язано з відпрацюванням мовної поведінки, що моделює ситуації професійної діяльності та її специфічні прояви.

Процес формування професійної компетенції магістрантів технічних вишів вимагає системного підходу до засвоєння мови відповідних спеціальностей. Перспективою дослідження є систематизація навчального матеріалу та створення методичних розробок для використання у викладанні дисципліни «Стилістика наукового тексту» з урахуванням особливостей навчання магістрантів технічних спеціальностей.

Ключові слова: магістранти, стилістика, методологія, методика, науковий текст.

Yuliia BUHAIEVSKA,*orcid.org/0000-0001-9982-8526**Candidate of Pedagogical Sciences,**Associate Professor at the Department of Ukrainian Studies**Kharkiv National Automobile and Highway University**(Kharkiv, Ukraine) bugaevskaylia@ukr.net*

PECULIARITIES OF TEACHING THE DISCIPLINE “STYLISTICS OF SCIENTIFIC TEXT” TO MASTER STUDENTS OF TECHNICAL SPECIALTIES

The article examines the peculiarities of studying theoretical courses on conducting research by master students on the chosen topic, during which they should master the methodology and methodology of this research, learn to select and analyze the necessary information, formulate the purpose, objectives and hypothesis, plan and conduct an experiment, compare its results with the theoretical justifications of the problem, formulate research conclusions, and compile reports on their results.

The task of teachers is defined, which is to consider issues related to the study of normative samples of scientific texts at all levels by undergraduates, as well as to form skills and abilities in such an actual type of professional speech activity as working with scientific information.

The author emphasizes the real state of readiness of undergraduates to actively use the means of logical thinking, which indicates the specificity of the content of such work and that their experience is not enough to independently perform various types of scientific work, so it is important to study methods of forming the ability to carry out these actions gradually, enriching the experience of applying them in practice.

The purpose of the article is to study different points of view on the problem of mastering the language of the specialty in higher education institutions, in particular, mastering the scientific style as a functional type of the national literary

language within the chosen field of knowledge in the course of professional activity. Teaching the ability to work with scientific texts within the framework of a communicative approach is associated with the development of language behavior that models situations of professional activity and its specific manifestations.

The process of forming the professional competence of undergraduates of technical universities requires a systematic approach to mastering the language of the relevant specialties. The prospect of the study is to systematize the educational material and create methodological developments for use in teaching the discipline «Stylistics of Scientific Text», taking into account the peculiarities of teaching master's students of technical specialties.

Key words: master's students, stylistics, methodology, techniques, scientific text.

Постановка проблеми. У процесі вивчення теоретичних курсів та виконання досліджень за обраною тематикою магістранти повинні засвоїти методологію і методику наукових досліджень, навчитися відбирати та аналізувати необхідну інформацію, формулювати мету, завдання та гіпотезу, планувати та проводити експеримент, порівнювати його результати з теоретичними обґрунтуваннями проблеми; формулювати висновки наукового дослідження; складати звіти за результатами дослідження.

Завдання викладача полягає у розгляді питань, пов'язаних із вивченням нормативних зразків наукових текстів на усіх рівнях, а також у формуванні навичок й умінь із такого актуального виду професійної мовленнєвої діяльності, як робота з науковою інформацією.

Реальний стан готовності магістрантів до активного застосування засобів логічного мислення свідчить про специфічність змісту такої роботи і про те, що їхнього досвіду недостатньо для самостійного виконання різних видів наукових робіт, тому важливим є вивчення методів формування умінь здійснювати ці дії поступово, збагачуючи досвід застосування їх на практиці.

Аналіз досліджень. Багато українських дослідників (Г.С. Онуфрієнко, Н.О. Лисенко, Н.В. Піддубна, О.О. Тележкіна, Ю.П. Сурмін, О.М. Семенов, В.А. Тимкова та інші) присвятили свої роботи вивченню понять наукового стилю української мови та стилістики наукового тексту. Зокрема, ознакам, функціям і мовним засобам наукового стилю, особливостям та різновидам наукових статей, вимогам до мови наукової праці, формам наукової комунікації, видам презентації результатів наукових досліджень, питанням культури наукової української мови, методичним прийомам викладу наукового матеріалу тощо.

Мета статті. Вивчення різних точок зору на проблему опанування у ЗВО мовою спеціальності, зокрема засвоєння наукового стилю як функційного різновиду національної літературної мови у межах обраної галузі знань під час фахової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Необхідним для майбутніх науковців є розширення уявлень

про мовні засоби, вміння професійно працювати з науковим текстом, навички мовного оформлення і композиційно-сислової побудови наукових робіт. Для того, щоб розпочати самостійну наукову роботу, треба розуміти важливість розвинутої навичок літературного усного й писемного мовлення, що є засобами спілкування з науковою спільнотою.

Взагалі мета наукового дослідження – це визначення конкретного об'єкта, всебічне вивчення його структури, характеристика зв'язків за допомогою наукових методів пізнання, а також отримання корисних для фахової діяльності результатів. Магістерська кваліфікаційна робота виконується на завершальному етапі навчання і є обов'язковою для присвоєння освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Ця робота повинна передбачати проведення наукових досліджень із проблем відповідної галузі.

На відміну від дипломної роботи спеціаліста, магістерська кваліфікаційна робота має більш ґрунтовну наукову спрямованість. Виконання магістерської роботи покликане не стільки розв'язувати наукові проблеми, скільки продемонструвати здатність її автора до ведення наукового пошуку, розпізнання професійних проблем, володіння загальними методами й прийомами їх розв'язання. Для цього треба мати поглиблені знання з обраної спеціальності, вміння інноваційного характеру, навички науково-дослідної (творчої), або науково-педагогічної, або управлінської діяльності, а також набути певний досвід використання одержаних знань і вміти продукувати (створювати) елементи нових знань для виконання завдань у відповідній сфері професійної діяльності. Магістрант повинен володіти методологічними знаннями, уміти аналізувати, оцінювати і порівнювати; демонструвати компетенції проведення наукових досліджень на сучасному рівні, давати обґрунтовану інтерпретацію отриманих результатів; узагальнювати й готувати до публікації результати наукових досліджень; володіти досвідом самостійного одержання знань і підвищення кваліфікації; мати відповідний рівень усної та письмової грамотності; уміти ефективно

спілкуватися з колегами, представляти результати своєї роботи у вигляді звітів, статей, рефератів, використовуючи сучасні засоби презентації. Цінність магістерської роботи визначається її науково-дослідною значущістю, а також логічністю, доведеністю, зрозумілим і послідовним викладом матеріалу (Лисенко, Піддубна, Тележкіна, 2013).

Перш ніж приступити до написання магістерської роботи, необхідно звернути увагу на цілі, що переслідує цей процес. Найбільш важливими серед них виступають:

- 1) формування умінь і навичок формулювання, опису і вирішення проблем, що стосуються магістерської спеціалізації;
- 2) створення системи знання з визначеної галузі, застосування якої дасть змогу вирішувати практичні проблеми і забезпечити кар'єрне зростання магістра;
- 3) вироблення системного підходу до досліджуваної проблеми, виявлення закономірностей і тенденцій його розвитку;
- 4) розвиток умінь наукового дослідження, категоріального і теоретичного представлення явищ і процесів;
- 5) набуття навичок аналізу різноманітної емпіричної інформації, її статистичної і комп'ютерної обробки;
- 6) вироблення умінь обґрунтування напрямів практичного удосконалення досліджуваної сфери діяльності, використання накопиченого в Україні і за кордоном передового досвіду;
- 7) уміння накопичувати і переробляти інформацію з вузької спеціалізованої проблеми і розширювати кругозір з широкого кола проблем;
- 8) формування умінь і навичок роботи з літературою, присвяченою широкому колу питань теорії і практики;
- 9) уміння і навички роботи над текстом, його редагування, літературної обробки, дотримання норм оформлення.

Із цих цілей випливає те, що магістерська робота характеризується усіма ознаками наукової праці (Сурмін, 2008).

Процес формування якісно правильного активного мовлення повинен реалізовуватися у наступних напрямках:

- 1) формування цілісних знань щодо норм української мови;
- 2) розвиток вміння володіти словом й правильно його використовувати;
- 3) навчання основ ведення діалогічного мовлення;
- 4) розвиток вміння висловлювати думки в монологічній формі.

Цей процес потребує використання відповідних освітніх методів і прийомів, які б дозволили збільшити інтенсивність навчально-виховного процесу й розвивати у здобувачів правильні практичні навички. Методи, які використовуються для формування мовленнєвої культури, є наступними: пояснювально-ілюстративний; імітаційний; репродуктивний; оперативний; продуктивно-творчий (комунікативний) (Пасинок, 2011).

При написанні наукової статті використовують різні методичні прийоми викладу наукового матеріалу, зокрема, послідовний, цілісний (із подальшою обробкою кожної частини, розділу) чи вибіркового (частини, розділи пишуться окремо в будь-якій послідовності). Науковий стиль належить до книжних стилів літературної мови, для яких характерна унормованість, монологічність, ґрунтовне знання розглядуваних проблем, певна підготовленість висловлення. Сфера використання наукового стилю – наукова діяльність, навчально-освітній процес. Провідне завдання наукового стилю – повідомляти результати наукових досліджень як науковій спільноті, так і широкому загалу. Норми літературної мови притаманні такі особливості: відносна стійкість, поширеність, загальнозживаність, обов'язковість для всіх носіїв мови. Норми не створюються штучно: вони відбивають закономірні процеси і явища, що відбуваються в мові, і підтримуються мовленнєвою практикою (Лисенко, Піддубна, Тележкіна, 2013).

Основними передумовами формування наукового стилю української мови стали: розширення сфер функціонування мови, розвиток наукового світогляду, історична еволюція процесу пізнання, що позначилася на різних галузях знань, розвиток наукового мислення, розширення сфери наукової діяльності, закріплення в мові процесу пізнання і систематизації знань, що сприяє збагаченню термінологічної системи, унормуванню й упорядкуванню науково-технічної термінології, жанровому поширенню наукової мови (Тимкова, 2018).

Загальні ознаки наукового стилю мови – поняттєвість, об'єктивність, точність, логічність, доказовість, аргументованість, переконливість, узагальнення, абстрагованість, висновки; мовні ознаки – усна і писемна форми, широке використання термінів та іншомовної лексики, номенклатурних назв, символів, таблиць, діаграм, схем, графіків, цитат, переважання складних речень; форма тексту – монологічна (опис, міркування) (Онуфрієнко, 2009).

Серед традиційних стильових ознак наукового стилю вчені виділяють і такі, як інформативність, предметність, ясність і об'єктивність викладу,

логічна послідовність, узагальнення, точність і однозначність, лаконічність, доказовість, переконливість, аналіз, синтез, аргументованість, пояснення причинно-наслідкових відношень, висновки. Метою наукового стилю є повідомлення об'єктивної інформації, доведення істинності наукового знання. Функціональне призначення – систематизувати, обґрунтовувати наукову інформацію, служити для повідомлення про результати досліджень, систематизувати і популяризувати певні знання (Семенов, 2008).

Науковий стиль української мови має свої особливості. Його основна функція – інформативна (повідомлення, пояснення, з'ясування, обґрунтування, роз'яснення, класифікація понять, систематизація знань, аргументований доказ); завдання – передавання наукової інформації; обставини мовлення – офіційні. Велике значення мають функції наукового стилю мови – повідомлення і переконання. Вони реалізуються у формі обґрунтування концепції, гіпотези, доведення істинності теорії, узагальненої інформації про результати дослідження, класифікацій, пояснення явищ, систематизованого викладу певних знань, досягнень, висновків, рекомендацій, пропозицій тощо (Онуфрієнко, 2009). Для наукової мови важливими є також перформативна функція, сутність якої у встановленні певних фактів або зв'язків за допомогою мовного матеріалу, та функція впливу, що показує спробу автора довести правильність обраної позиції (Семенов, 2008).

Оскільки наукова робота є працею, за якою можливо виявити здатність писати самостійні наукові роботи, то її мові й стилеві слід приділити значну увагу. Адже саме мовностилістична культура наукової праці найкраще розкриває загальну культуру її автора. Основними мовними засобами наукового стилю є велика кількість термінів, абстрактних (часто іншомовних) слів, наукова фразеологія (стійкі термінологічні словосполучення), цитати, посилання; уникання емоційно-експресивних синонімів, суфіксів, багатозначних слів, художніх тропів, індивідуальних неологізмів. До мови наукової літератури висуваються особливо суворі вимоги щодо дотримання норм, що сприяє посиленню логічності викладу. Адже метою наукових творів є ознайомлення читача з результатами досліджень учених у різних галузях знань. Наукова мова вирізняється тим, що вона не експресивна. Звідси переважна форма оцінки – констатація ознак, притаманних предмету або явищу, які вони визначають (Тимкова, 2018).

Особливість наукового стилю полягає в тому, що, по суті, учений має сформулювати не один якийсь

стиль, а володіти деяким стильовим комплексом відповідно до жанрів наукових текстів. Також мова науки являє собою найважливіший засіб наукового дослідження, тому що наукова думка представлена у формі слова. В основі наукової мови лежать звичайна літературна і розмовна мови, що виконують комунікативну і думкоутворюючу функції. Але на її специфіці позначається та чи інша галузь науки, що характеризується своєю неповторною науковою мовою (Сурмін, 2008).

Навчальний науковий текст розглядають як єдиний комунікативний блок, що має чітку, логізовану структурну організацію, яка формується під впливом двох основних факторів: характеру висвітлюваного змісту та способу його презентації. Комунікативними блоками є і його складові частини (компоненти), розташовані у певній послідовності. Кожний із компонентів тексту є функційно значущою одиницею, тобто може виконувати функції роз'яснення, обґрунтування, уточнення, доповнення, унаочнення тощо. Визначення цих функцій сприяє адекватному розумінню тексту. Він повинен мати такі лексико-граматичні та структурні засоби, які роблять його доступним для розуміння при читанні, усвідомлення й запам'ятовування інформації і подальшої її репрезентації та використання (Онуфрієнко, 2009).

Текст як основна форма існування наукових знань – це лінійна послідовність висловлювань, об'єднаних смисловими і формотворчо-граматичними зв'язками, а у загальному композиційному плані – спільною темою і сюжетною заданістю. За формами реалізації тексти поділяють на усні та писемні. Наукове знання може бути виражене у різних видах первинних текстів: усних (дискусія, диспут, обговорення наукової проблеми фахівцями); письмових (дисертація, монографія, стаття, тези тощо) (Тимкова, 2018).

Основні ознаки тексту:

1) зв'язність як визначальна категорія тексту, основним показником якої є розвиток теми і формальні засоби (семантично близькі слова і фрази, граматичні і стилістичні одиниці). За допомогою мовних і позамовних чинників вона забезпечує обмін інформацією;

2) цілісність, яка забезпечується змістовою (єдність теми, змісту), комунікативною (мета спілкування), структурною і формально-граматичною (єдність мовленнєвих жанрів) цілісностями;

3) членованість – будь-який текст можна комунікативно членувати на частини з метою полегшення сприйняття інформації адресатом;

4) інформативність – уособлює інформативний масив тексту, що міститься не лише в його

вербальній організації, а впливає з її взаємодії з авторською і читачкою свідомістю;

5) завершеність – ознака текстів, що передбачає їхню формальну і змістову закритість (Мацько, Кравець, 2007).

Тобто викладачі, які працюють із магістрантами, повинні мати певні відомості про тих, для кого призначені наукові тексти, про їхнє інформаційне навантаження, розташування за етапами навчання, і відповідно враховувати загальний обсяг знань та рівень спеціальних знань магістрантів, щоб забезпечити адекватне розуміння змісту наукових текстів.

Висновки. Таким чином, навчання вмінно працювати з науковими текстами у рамках комунікативно-орієнтованого підходу пов'язано з відпрацюванням мовної поведінки, що моделює ситуації професійної діяльності та її специфічні прояви. Процес формування професійної компетенції магістрантів технічних вишів вимагає системного підходу до засвоєння мови відповідних спеціальностей.

Перспективою дослідження є систематизація навчального матеріалу та створення методичних розробок для використання у викладанні дисципліни «Стилістика наукового тексту» з урахуванням особливостей навчання магістрантів технічних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Культура наукової мови: навчальний посібник. Редактори Н.О. Лисенко, Н.В. Піддубна, О.О. Тележкіна. Харків: НФаУ. 2013. 271 с.
2. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія». 2007. 360 с.
3. Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови: навчальний посібник з алгоритмічними приписами. Київ: Центр учбової літератури. 2009. 392 с.
4. Пасинок В.Г. Основи культури мовлення: навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2011. 228 с.
5. Семенов О.М. Культура наукової української мови: навчальний посібник. Редактор Л.І. Мацько. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка. 2008. 252 с.
6. Сурмін Ю.П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навчально-методичний посібник. Київ: НАДУ. 2008. 184 с.
7. Тимкова В.А. Українська мова в науці: навчальний посібник. Вінниця: ВВ ВНАУ. 2018. 212 с.

REFERENCES

1. Kultura naukovoï movy: navchalnyi posibnyk. [The culture of scientific language: a textbook]. (2013) Lysenko N.O., Pidubna N.V., Tieliezhkina O.O. (Ed.). Kharkiv: NFaU. 271 p. [in Ukrainian].
2. Matsko L.I., Kravets L.V. (2007) Kultura ukraïnskoï fakhovoï movy: navchalnyi posibnyk. [The culture of the Ukrainian professional language: a textbook]. Kyiv: VTs «Akademiia». 360 p. [in Ukrainian].
3. Onufriienko H.S. (2009) Naukovyi styl ukraïnskoï movy: navchalnyi posibnyk z alhorytmichnymy prypysamy. [The scientific style of the Ukrainian language: a textbook with algorithmic prescriptions]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. 392 p. [in Ukrainian].
4. Pasynok V.H. (2011) Osnovy kultury movlennia: navchalnyi posibnyk. [Fundamentals of speech culture: a textbook]. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina. 228 p. [in Ukrainian].
5. Semenoh O.M. (2008) Kultura naukovoï ukraïnskoï movy: navchalnyi posibnyk. [Culture of the Scientific Ukrainian Language: A Study Guide]. Matsko L.I. (Ed.). Sumy: SumDPU imeni A.S. Makarenka. 252 p. [in Ukrainian].
6. Surmin Yu.P. (2008) Naukovi teksty: spetsyfika, pidhotovka ta prezentatsiia: navchalno-metodychnyi posibnyk. [Scientific texts: specificity, preparation and presentation: a study guide]. Kyiv: NADU. 184 p. [in Ukrainian].
7. Tymkova V.A. (2018) Ukraïnska mova v nautsi: navchalnyi posibnyk. [Ukrainian Language in Science: A Study Guide]. Vinnytsia: VV VNAU. 212 p. [in Ukrainian].